

А. В. Зайцева

м. Луганськ

ПОЕТИЧНИЙ СВІТ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

Проаналізовано поетичні збірки Олени Пчілки та незібрані поезії, з'ясовано поетичні уподобання мисткині, що зумовили специфічні жанрові й ідейно-тематичні особливості її творів.

Ключові слова: поетичний світ, лірика, тенденційний вірш, вірш-роздум.

Проанализированы поэтические сборники Олены Пчилки и несобранные поэзии, выяснено поэтические пристрастия писательницы, обусловившие специфические жанровые и идейно-тематические особенности ее произведений.

Ключевые слова: поэтический мир, лирика, тенденциозный стих, стих-размышление.

Analyzed poetic collections of Olena Pchilka and uncollected poetry, founded out poetic preferences of artist that led to the specific features of the genre and ideological and thematic of her works.

Key words: the poetic world, lyrics, tendentious verse, verse-thinking.

Проблема інтерпретації творчості письменників ХІХ ст. залишається актуальним аспектом літературознавчої науки, особливо в контексті новітніх підходів науки про літературу до творів письменників, спадщина яких протягом довгих років перебувала в забутті або належним чином не поціновувалась. Серед таких митців варто відзначити Олену Пчілку – письменницю, редакторку, громадську діячку, член-кореспондента Академії наук УРСР, творчість якої стала значним явищем в історії української культури кінця ХІХ – початку ХХ століття. Чимало дослідників звертались до творчості Олени Пчілки, зокрема Д. Донцов працею «Мати Лесі Українки (Олена Пчілка)» (1958), де вперше подано об'єктивну оцінку творчому доробку письменниці [1]; Л. Купрата у розвідці «Літературно-естетичні та суспільні погляди Олени Пчілки» (1998) знайомить з деякими витоками творчості Олени Пчілки й робить спробу охарактеризувати вплив на письменницю її оточення [4]; О. Камінчук у праці «Олена Пчілка: аспекти творчої діяльності» (1999) подає коротку характеристику творчого доробку письменниці [3]; праця Л. Новаківської «Берегиня роду й нації (Олена Пчілка)» (2002) присвячена висвітленню просвітницько-педагогічних ідей Олени Пчілки [6]; книга Л. Дрофань «Берегиня» (2004) відтворює яскраві сторінки життєвої й творчої біографії письменниці [2] та ін. Актуальність обраної теми зумовлена відсутністю цілісного дослідження поетичної творчості Олени Пчілки.

Метою статті є осмислення оригінального поетичного світу Олени Пчілки. Досягнення мети передбачає виконання таких завдань: у контексті новітніх наукових підходів проаналізувати поетичні твори мисткині, визначити їх специфіку й жанрові та ідейно-тематичні особливості.

Свій поетичний талант Ольга Петрівна Косач-Драгоманова репрезентувала на початку 80-х років XIX століття. Зважаючи на вдалий дебют у перекладацькій справі 1881 р., коли письменниця опублікувала два переклади з Гоголя «Майська ніч» та «Записки причинного», 1882 р. вийшла друком книга поетичних перекладів Олени Пчілки під назвою «Українським дітям» й здобула письменниці помітне місце в літературі. З цього приводу літературознавець А. Чернишов зазначив, що Олена Пчілка – це перша українська жінка-поетеса, яка своєю творчістю здобула одне з почесних місць у вітчизняному літературному процесі, оскільки сучасниця Т. Шевченка Олександра Псьол повністю не розкрила своєї творчої індивідуальності й спадщини не залишила, а учениця І. Франка Уляна Кравченко вперше надрукувала свою поезію 1883 р., тобто через рік після того, як вийшли друком поетичні переклади Олени Пчілки «Українським дітям». Дослідник зауважив, що переклади мисткині «відзначаються винахідливістю за тогочасного стану української літературної мови й перекладної техніки. Вони передають доброю мовою типове для поезії Пушкіна і Лермонтова – їхні інтонації, образи, звучання строфи, стиль, ідею і не поступаються кращим перекладам М. Старицького» [9, с. 166]. Книга «Українським дітям» містила переклади творів О. Пушкіна («Анчар»), М. Лермонтова («Три пальми», «Гілка Палестини», «Мцирі»), польського поета Сирокомлі («Співець») та інших. Ці переклади дозволили письменниці виробити індивідуальну творчу манеру, мають вагоме ідейно-сміслові навантаження, збагачують словник української мови, є довершеними літературними зразками. Перекладацької діяльності Олена Пчілка не полишала протягом усього життя («Пісня про Славутця Олега» (1920), «Казка про Золотого півника» (1924) та ін.).

У 1886 році побачила світ збірка поезій Олени Пчілки «Думки-мережанки». Сама авторка так характеризує свою збірку: «Так як “Думки-мережанки” писані в різні часи, під різними настроями душі, то зміст книжки вийшов дуже піриятий: і тенденційні вірші, і біблейські теми, і байки, і жарти, і чиста лірика – все в купі!» [7, с. 56]. Епіграфом до цієї збірки стала строфа з вірша «Співець» польського поета Сирокомлі, яку критик О. Огоновський витлумачив як поетичний символ віри письменниці. Одна з найкращих поезій збірки «Думки-мережанки» – вірш «Волинські спогади», сповнений спогадів про часи, проведені на Волині, як одні з найщасливіших. Замилування рідною природою чергується з гордістю за Батьківщину з її славетним минулим, гарною співучою мовою, добрим народом: «Волинь незабутня, країно славутня! / У пишній красі ти красуєш! / З давен твою бачу українську вдачу, / З давен мою душу чаруєш!.. / Із словом жаданим та людом коханим / Єднаєш ти в серці моєму / Ті спогади ясні про милі та красні / Куточки в обширі твоєму» [8, с. 33]. У цій поезії ми бачимо, що Україна для Олени Пчілки – «славутня» з її Звягельськими узгір'ями та скелями, зі Случчю бистроводною, з луцьким замком, що на все життя закарбувалися в пам'яті письменниці, й спогади, про які вона протягом усього життя несе у своєму серці та про які пише з почуттям гордості.

Ліричний малюнок «Перед блакитним морем» сповнений теплого настрою, авторка вміло передає спогади молодої дівчини: «Їй спом'янувся хуторець убогий / В далекій рідній стороні. / Там степ німий простягся геть розлогий, / Неначе спить у тяжкім сні» [8, с. 28]. Тугу героїні за рідним краєм підсилює звук баркароли, мелодія якої так не схожа на звуки української пісні. Поезії збірки про кохання («Мій друже!», «Забудь мене!», «Кохані речі» тощо) репрезентують усе тепло й чарівність людських стосунків. У цих творах перед читачем постає образ ліричної героїні, яка здатна на глибокі й ніжні почуття, проте дуже часто вона здатна заради нього на самопожертву. Так, у вірші «На спогад Шубертової серенади» гармонію людських почуттів поєднано з картинами вечірньої природи: «Місяць плине, блищать зорі, / Ніченька сія, / Грають хмароньки прозорі! / Глянь, красо моя!..» [8, с. 37]. Завдяки використанню пестливих форм слів («ніченька», «хмароньки» тощо) поезія набуває глибокої ліричності. Незважаючи на те, що поетична збірка «Думки-мережанки» була єдиною у творчому доробку мисткині, значна кількість поетичних творів письменниці бачить світ на сторінках періодичних видань («Зоря», «Рада», «Перший вінок», «Рідний край», «Молода Україна» та ін.).

Поезія Олени Пчілки характеризується психологічно-особистісною орієнтацією. Внутрішні почуття особистості розкриваються за допомогою поезій-медитацій, які дуже часто використовує авторка. Варто відзначити звернення письменниці до біблійної тематики й проблематики, зокрема у вірші «Пророк», який вражає глибоко філософським змістом. У цю поезію письменниця ввела народного ватажка, який в образі пророка молиться «за свій люд нужденний», але народ не йде за ним, а починає молитися ідолу: «Перед безглуздим ідолом простягшись, / Народ пророків ідолу моливсь, / Бику з металу, віри одцуравшись...» [8, с. 46]. Таким чином, авторка у вірші «Пророк» репрезентує своє бачення гострих питань громадського життя, порушує проблему взаємин митця з народом.

В основному серед поезій письменниці переважають вірші-роздуми («Слово», «Скарби минулого»), вірші-оповідання («Метаморфоза», «Маленька учителька Галя»), пісенні поезії («Ноктюрно», «Та вже не ти!»), поезії-медитації («Минула молодість!.. Мов пісня прошуміла!..»), послання («До кобзаря», «Леоніду Глібову»), заклики («Перший вінок», «Надіє, вернися!»), елегії («Прощання», «Осіннє листя») тощо. Ліро-епічні жанри поетичного світу Олени Пчілки представлені байками («Свинка», «Зілля», «Радощі й смуток»), легендами («Розділ світа», «Найперші діаманти»), поемами («Козачка Олена», «Юдіта», «Дебора», «Орлове гніздо») тощо.

Індивідуальний шлях до усвідомлення вищих людських цінностей, таких як Вітчизна, свобода, відповідальність тощо, мисткиня вбачала лише через соціальне й національне пробудження народу, саме тому сила її поетичного слова була спрямована на висвітлення історичної правди про долю українського народу, збудити прагнення служити на благо Батьківщини. Звідси – основна тема творчості письменниці – тема зумовленості сучасності минулим. Зокрема, поезія «Краю рідний! Серце

рветься...» яскраво репрезентує цю тему. Досконало володіючи історичними фактами, авторка відзначає, що тяжкі часи для України ще не минули: «Спогадавши твої жалі, – / Що показують правдиві / Часу давнього скрижалі! / “Часу давнього...” А нині? / Чи минули дні тяжкі?...» [8, с. 64] й висловлює думку, що у кожного патріота своєї Батьківщини: «Серце рветься і трепече / Від одчаю і – надії!..» [8, с. 64]. У поезіях, де розкривається тема національного пробудження, перед читачем постає ідеал борця-протестанта, який здатен на самопожертву в ім'я своєї Вітчизни: «Хай буде, як буде! Не маю вертатись / Назад з того шляху, що взяв, / Не маю тії корогви одцуратись, / Що вільно і широко я зняв» («Прощання») [8, с. 30].

Протягом усього життя Олена Пчілка плідно працює як дитяча письменниця. Найповнішим виданням творів Ольги Петрівни Косач-Драгоманової для дітей є книга «Годі, діточки, вам спать!», що була видана лише 1991 року. У 2007 р. вийшло зібрання творів «Сосонка», яке також орієнтоване на молоде покоління. До складу цих видань увійшли поезії, байки, казки, оповідання, ігри, загадки, прислів'я тощо. Спосіб вирішення проблеми відродження, збереження української нації Олена Пчілка вбачала у вихованні молодого покоління в патріотичному дусі, саме тому більшість її творів спрямовані на це. Прагнучи, щоб діти виростили не лише гідними громадянами своєї нації, а й високоосвіченими, у багатьох віршах Олена Пчілка зверталася до популяризації освіти («Замислений котик», «Котова наука»), у її поезіях стверджується велике значення мистецтва («Хатні музики й слухачі»). Замилування українською природою у її віршах («Весняні квіти», «Весна-красна») часто чергується з гордістю за Батьківщину з її славетним минулим («Волинські спогади»), гарною милозвучною мовою («Рідна мова»), добрим народом («Дітвора»), що народжує в дітях перші патріотичні почуття.

Таким чином, аналіз поетичного світу Олени Пчілки дає підстави констатувати, що найкращі зразки її різноманітних за жанрами поетичних творів стали значним явищем української літератури, адже письменниця порушила низку важливих для тогочасного суспільства тем, що залишаються актуальними й на сьогоднішній день. Перспективи нових досліджень творчості Олени Пчілки вбачаємо в подальшому вивченні специфіки творчої манери письменниці.

Бібліографічні посилання

1. Донцов Д. Мати Лесі Українки (Олена Пчілка) / Д. Донцов // Дві літератури нашої доби. – Торонто : Вид-во «Гомін України», 1958. – С. 135–176.
2. Дрофань Л. Берегиня : художньо-докум. вид. / Л. Дрофань. – К. : Молодь, 2004. – 206 с.
3. Камінчук О. Олена Пчілка : аспекти творчої діяльності / О. Камінчук // Слово і Час. – 1999. – № 6. – С. 12–18.
4. Купрата Н. Літературно-естетичні та суспільно-політичні погляди Олени Пчілки : навч. посіб. / Н. Купрата. – Одеса : ОКФА, 1998. – 64 с.
5. Мікула О. Творчість Олени Пчілки і фольклор : моногр. [передм. В. Івашківа] / О. Мікула. – Ужгород : Гражда, 2011. – 312 с.

6. Новаківська Л. Берегиня роду й нації (Олена Пчілка) / Л. Новаківська. – К. : Науковий світ, 2002. – 53 с.
7. Пчілка Олена. Біографічна замітка / Олена Пчілка // Зоря. – 1888. – № 1. – С. 14–17. – № 3. – С. 55–56.
8. Пчілка Олена. Твори [упоряд., авт. перед. і прим. Н. Вишневська] / Олена Пчілка. – К. : Дніпро, 1988. – 583с.
9. Чернишов А. Перша українська поетеса / А. Чернишов // Вітчизна. – 1963. – № 8. – С. 166–172.

Надійшла до редакції 25.04.2013 р.